

Фонетичні засоби у дитячій поезії як проблема перекладу

О. Л. Козачишина

Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
Corresponding author. E-mail: kozachyshyna@ukr.net

Paper received 24.01.19; Accepted for publication 30.01.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-190VII56-06>

Анотація. У статті аналізуються особливості перекладу англійської дитячої поезії українською мовою. Розглянуто фонетичні засоби у поетичних творах для дітей у ракурсі психофізіологічної специфіки цільової аудиторії. Проілюстровано психологічну, лінгвістичну та культурологічну зумовленість еквівалентних замінів як необхідного засобу досягнення адекватності перекладу дитячих віршів.

Ключові слова: художній переклад, прагматика тексту, дитяча поезія, фонетичні засоби, адекватність перекладу.

Традиційні дитячі вірші є цікавим об'єктом дослідження, адже вони є специфічною цариною народної творчості, яка об'єднує світ дітей і світ дорослих. Дитяча література має свої унікальні риси, що виділяють її з-поміж інших літературних підсистем, вона виступає цінним та ефективним інструментом виховання та навчання дитини, сприяє засвоєнню мови, прищеплює літературний смак та розвиває мовне відчуття, дарує естетичне задоволення. Отож, дитячий фольклор становить величезну художню цінність, сприяючи інтелектуальному та духовному розвитку дитини. Усе це зумовлює необхідність особливо дбайливого ставлення до перекладу творів, призначених для дітей.

Окрім досконалого володіння мовами перекладач літератури для дітей має вміння дивитися на текст очима дитини, він повинен бути гарним психологом та знавцем дитячої душі. При перекладі дитячих книжок нерідко виникає необхідність у різноманітних змінах лексичного, граматичного та стилістичного характеру, викликаних специфікою дитячої цільової аудиторії. Потрібно вміння знайти, а можливо, й вигадати засоби передачі ідей та образів тексту оригіналу. Ці образи повинні бути не лише доступними та зрозумілими для дитини, але й близькими їй [5, с. 57]. Комунікативна цінність перекладу дитячої книжки визначається вмінням перекладача не тільки відтворити ідіостиль автора, а й зробити це у відповідності до норм, встановлених приймаючим суспільством / культурою / літературою відносно дітей [7, с. 90]. Окрім усього, перекладач мусить пам'ятати, що переклад дитячої книги повинен виконувати як розважальні, так і дидактичні функції, а також доносити до свого читача відчуття чужоземної культури та її реалій [див 4; 5].

Вивчення мови дитячої літератури та її перекладу неодноразово ставало центром уваги мовознавців. Варто згадати значний внесок у вивчення цієї проблеми таких видатних постатей радянської доби як К.Чуковський, С.Маршак, Н.Демурова, Б.Заходер. Деякі аспекти дитячих художніх творів та особливостей їх перекладу різними мовами виступають об'єктом дослідження сучасних українських філологів (Г.І. Атрошенко, Т.Кібальнікова, О.В. Крисало, А.А. Полякова, О.В. Ребрій та ін.). Разом з тим, перекладознавчий вимір власне дитячої поезії все ще залишається до кінця непізнаним феноменом в силу багатогранності досліджуваного явища.

Мета даної статті полягає у висвітленні фонетично-

го аспекту англійської поезії для дітей, аналізі основних фонографічних явищ та тенденцій їх відтворення засобами української мови, а також перекладацьких трансформацій, що використовуються задля максимального збереження прагматики вихідного твору.

Орієнтація на дитячу аудиторію накладає відбиток на усі мовно-сміслові виміри тексту: синтаксичну будову, особливості використання лексики та граматичних конструкцій, специфіку добору образних засобів, а також звукову організацію віршів.

Значну роль у створенні виразності дитячого вірша на фонетичному рівні відіграє прийом звуконаслідування, імітація засобами мовлення звуків навколишнього середовища. Частотне використання звукообразної лексики та фоностилістичних прийомів у дитячих поетичних текстах можна пояснити поширеністю звукообразності в дитячому мовленні [2., с 11].

У наведеному нижче прикладі спостерігаємо цілком традиційний прийом звуконаслідування для передачі мекання вівці:

Baa baa black sheep, have you any wool?

Yes sir, yes sir, three bags full! [10].

Відтворення подібних явищ, особливо загальнозживаних комбінацій звуків на позначення знайомих фонетичних феноменів, зазвичай не викликає труднощів при перекладі, найчастіше перекладач вдається до використання аналога відповідного звуку цільової мови:

Бе-е, бе-е, чорна овечко, чи не дасиш ти нам вовни?

Так, сер, так, сер, цілих три торби повні. [6]

Досить традиційний, хоча й дещо відмінний підхід спостерігаємо в наступному прикладі:

Clap, clap handies,

Mammie's wee, wee ain;

Clap, clap handies,

Daddie's comin' hame,

Hame till his bonny wee bit laddie;

Clap, clap handies,

My wee, wee ain. [11]

Перекладач вдався до досить вільного відтворення оригіналу в тому числі і його фонографічних явищ:

Хлоп-хлоп, ручка,–

Я в бабусі внучка;

Хлоп-хлоп, долонька,–

Я у мамі донька;

Топ-топ, п'ятка,–

Я одна у татка;

Топ-топ, ніжка,–

Дідуся дасть горішка. [11]

Лейтмотивне звуконаслідувальне слово першотвору (*Clap, clap*), що передає звук плескання у долоні (*handies* в оригінальному тексті), відтворено звичним аналогом української мови (*Хлоп-хлоп*) у поєднанні з лексемами «ручка» та «долонька» у першій частині перекладу. У подальшому зазначена ономотопея зазнає заміни на “*Топ-топ*”, при цьому спостерігається і логічна заміна повторюваної в оригіналі лексеми *handies* (*ручки*) на «п’ятка» та «ніжка». У цілому весь текст зазнає комплексної трансформації на референційному та лексичному рівнях. У результаті має гарну гру-забавлянку для українських малюків, яка повністю позбавлена національно-культурних елементів першотвору (лексеми “*wee, ain, hame, laddie, bonny*” тощо не знайшли адекватного втілення у перекладі). Перекладач, очевидно, керувався міркуваннями необхідності збереження ритміко-мелодійної специфіки забавлянки, орієнтованої на дітей молодшого віку, для яких національно-специфічний вимір не є настільки важливим.

Деякі складнішими є випадки використання довільного поєднання фонем, звукової нісенітничі, або ж так званих «звукозаповнювачів» чи «римозаповнювачів», функцією яких є підтримання рими та розміру вірша. Такі звукові поєднання виконують також своєрідну дидактичну роль, сприяючи запам’ятовуванню вірша та розвитку пам’яті дитини шляхом підсилення експресивності тексту [2, с. 17]. Їхню частотність можна пояснити і прихильністю дітей до всього, що відрізняється від правильного світу дорослих, захопленням вигадувати щось своє, незвичне, свідомо перекручувати відомі факти, прагненням до гри та жартів.

Fiddle-de-dee, fiddle-de-dee,

The fly shall marry the humble bee. [8, с. 9]

Враховуючи аналогічність психофізіології цільової аудиторії оригінального та перекладного текстів, перекладачі, як правило, намагаються зберегти це явище у перекладі, обігруючи певні склади чи поєднання звуків цільової мови, або ж використовуючи більш звичні для українських дітей фонетичні комбінації. Ось як звучить наведений вище уривок в українському перекладі:

Тру-лю-лю! Тру-ля-ля!

Муха піде за джмеля! [8, с. 9]

Як бачимо, перекладач досить вдало відтворив фонетичну гру, використання позбавлених сенсу, однак, аналогічно досить традиційних комбінацій звуків, та їх включеність у специфіку рими вірша (*dee – bee; ля – джмеля*).

Подібною звуковою нісенітничі повнозначними словами, або ж навіть повного опущення фрази із зазначеним явищем.

Rub-a-dub-dub,

Three men in a tub,

And how do you think they got there? [9, с. 31]

Так, перекладач цього вірша замінює комбінацію звуків «*Rub-a-dub-dub*» на фразу: «*Повірте чи ні*»:

Повірте чи ні –

Троє людей в казані! –

І звідки ж взялись вони там? [6]

Подібна трансформація призводить до втрати смислової та звукової гри, зміни прагматики вихідного тексту при збереженні римотворчої функції фрази (*dub – tub; ні – казані*).

Непросто зберегти у перекладі і такі поширені у поезії фонетичні явища, як алітерація та асонанс, які не лише створюють фонетичний малюнок, а й нерідко несуть смислову навантаженість, увиразнюючи звучання тексту та викликаючи певні асоціації і почуття [3, с. 336]. Так, у наступному прикладі перекладач спробував по можливості відтворити повторення приголосного звуку [l] першотвору за допомогою українського відповідника [л], хоча у результаті алітерація є не настільки очевидною, як в оригіналі:

There was a little boy and a little girl,

Lived in an alley;

Says the little boy to the little girl,

"Shall I, oh, shall I?"

Says the little girl to the little boy,

"What shall we do?"

Says the little boy to the little girl,

"I will kiss you!" [11]

Жили-були хлопчик і дівчинка

Біля перехрестя доріг,

І сказав хлопчик дівчинці:

"О, якби я лиш міг!"

Ї спитала в хлопчика дівчинка:

"Що на увазі ти мав?"

І відповів хлопчик дівчинці:

"Я б тебе поцілував." [11]

В іншому віршованому уривку регулярне повторення дифтонга [ai] зовсім втрачене у перекладі:

Twinkle, twinkle, little star,

How I wonder what you are!

Up above the world so high,

Like a diamond in the sky! [10]

Блимай, блимай, моя зірко,

Без тебе мені так гірко!

Підморгни мені згори,

Серцю ніжно говори. [11]

Це пояснюється об’єктивними чинниками, зокрема відсутністю дифтонгів в українській мові. Вагомим фактором є також складність підбору слів з аналогічним звуковим наповненням у мові перекладу та з дотриманням при цьому смислу і ритму віршованого оригіналу. Цікаво, що в тексті перекладу спостерігаємо своєрідну компенсацію, а саме: появу алітерації (повтору приголосного [p]), невластивого мові першотвору. Однак, смислові асоціації, що пов’язуються з актуалізованими звуками у двох варіантах тексту, значно різняться.

Специфіка віршованої форми тексту нерідко спонукає перекладачів до компромісів та різного роду трансформацій заради створення особливого фонетичного малюнку, збереження рими чи/ та ритму тексту. Наприклад, у поданому нижче вірші ім’я персонажа зазнає змін:

Little Jack Horner sat in the corner

Eating his Christmas pie,

He put in his thumb and pulled out a plum

And said "What a good boy am I!" [1]

Якщо в оригіналі вжито ім’я Джек Хорнер (*Jack Horner*), то в перекладі бачимо інше ім’я – Джек Ма-

хоні.

Малий Джек Махоні

Сидів на ослоні

І в різдвяний піріжок.

Як пальця встромив

І добрався до слив,

Сказав: "Молодчина, дружок!" [1]

Трансформація у даному випадку є цілком виправданою, оскільки ім'я персонажа в оригінальному тексті є довільним англійським іменем, що не несе смислового навантаження, але римується з іншим словом рядка (*Hornet – corner*). Автор перекладу використав інше ім'я, що має англійське звучання, яке теж виконує римотворчу функцію (*Махоні – ослоні*). Таким чином, компромісний варіант перекладу дав змогу зберегти основну думку тексту, його національну специфіку і навіть деякі особливості фонетичного малюнку.

Як бачимо, у перекладі дитячої поезії прослідковуються закономірності, притаманні художньому перекладу у цілому та віршованому перекладу зокрема, а саме збереження істотного та рівноцінну заміну елементів оригіналу з метою створення аналогічної оригіналу єдності форми та змісту. Однак характер та обсяг умовних змін у перекладі в даному випадку значною мірою залежить як від орієнтації саме на дитячу цільову аудиторію, так і від специфіки вихідного поетичного тексту, що характеризуються доступністю і динамізмом, сюжетністю і цікавістю, експліцитною чи імпліцитною повчальністю. Не останню роль відіграє і особливе ритміко-мелодійне оформлення поетичного твору для дітей, яке інколи може виходити на перший план, змушуючи перекладача вдаватись до різного роду комплексних трансформацій, що подекуди навіть торкаються змістовних та національно-специфічних характеристик тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англійські загадки Матінки Гусині, з українським перекладом Віктора Марача. URL : <http://petryk.com.ua>
2. Егорова А. А. Звукообразность в традиционной английской детской поэзии (на материале Nursery Rhymes) : автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.04. Москва, 2008. 24 с.
3. Кібальнікова Т. Особливості звукової та метрико-ритмічної організації дитячої поезії (на матеріалі Nursery Rhymes). *Наукові записки КДПУ. Серія Філологічні науки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2015. Вип. 138. С. 335-338.
4. Козачишина О.Л. Лінгвокультурологічна специфіка перекладу англійської дитячої поезії. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2015. Вип. 8. С.72-75
5. Крисало О.В. Лінгвокультурні особливості перекладу збірки англійського дитячого фольклору "Nursery Rhymes" російською та українською мовами . *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2013. №14 (273). Ч.3. С. 57-63.
6. Марач В. Із «Матінки Гусині». URL : <http://maysterni.com/user>.
7. Ребрій О. В. Творчі виміри перекладу дитячої літератури. *Філологічні трактати*. 2012. Т.4. № 2. С. 89-94.
8. Чарлі-Варлі. Англійські народні пісеньки / Укл. О. Мокровольський. Київ, 1998. 20 с.
9. English with Mother Goose / Укл. О. Рудь. Київ, 2008. 48 с.
10. Nursery Rhymes. Lyrics, Origin and History. URL : <http://m.rhymes.org.uk>
11. Mother Goose Nursery Rhyme Lyrics / Ліричні дитячі вірші зі збірки англійської народної поезії "Матінки Гусині". URL : <https://mala.storinka.org/ліричні-дитячі-вірші-зі-збірки-англійської-народної-поезії-англійською-та-українською-мовами.html>

REFERENCES

1. English Mother Goose Riddles with the Ukrainian Translation by Viktor Marach. URL : <http://petryk.com.ua>
2. Yegorova A.A. Sound Imitation in Traditional English Children's Poetry (Based on Nursery Rhymes) : Synopsis of a Thesis of the Candidate of Philology: 10.02.04. Москва, 2008. 24 с.
3. Kibalnikova T. Specificity of Sound and Metrical-Rhythmic Organization of Children's Poetry (based on Nursery Rhymes). *Scientific Journal of KSPU. Philological Studies*. Kirovohrad, 2015. Issue 138. P. 335-338.
4. Kozachyshyna O.L. Linguistic and Cultural Peculiarities of English Children's Poetry Translation. *Topical Issues of Philology and Translatology*. 2015. Issue 8. P.72-75.
5. Krysal O. V. Linguocultural Peculiarities of Translating the Book of Traditional English Poems for Young Children «Nursery Rhymes» into Ukrainian and Russian. *Scientific Bulletin of Taras Shevchenko LNU*. 2013. #14 (273). Part.3. P. 57-63.
6. Marach V. From "Mother Goose". URL : <http://maysterni.com/user>.
7. Rebrii O.V. Creative Dimensions of Translating Children's Literature . *Philological Treatise*. – 2012. – Vol.4. #2. P. 89-94.
8. Charley Warlie. English Folk Songs / Comp. by. O. Mokrovolskyi. Kyiv, 1998. 20 p.
9. English with Mother Goose / Comp. by O. Rud'. Kyiv, 2008. 48 p.
10. Nursery Rhymes. Lyrics, Origin and History. URL : <http://m.rhymes.org.uk>
11. Mother Goose Nursery Rhyme Lyrics / Lyrical Children's Poems from the Collection of English Folk Poetry "Mother Goose". URL : <https://mala.storinka.org/ліричні-дитячі-вірші-зі-збірки-англійської-народної-поезії-англійською-та-українською-мовами.html>

Phonetic means in children's poetry as a translation problem

O. L. Kozachyshyna

Abstract. The article deals with the Ukrainian translations of the English nursery rhymes. It focuses on the phonetic properties of children's poetry from the standpoint of the psycho-physiological features of the intended audience. It has been illustrated that the translation of children's poetry is psychologically, linguistically and culturally predetermined which leads to the inevitable transformations as a means of achieving faithfulness.

Keywords: literary translation, text pragmatics, children's poetry, phonetic means, faithfulness of translation.